

й тебе...» [10, с. 75]. На завершення цього епізоду в промові Богуна ще раз наголошується на дієвості союзу «земного» та «небесного»: «Слава Богу і хвала гетьману, /Що не дав нас у неволю, ляхам на поталу!» [Там же].

Нарешті, визначна роль Богдана, як захисника «своєї» правди й волі, постає у думі про його смерть. Смерть улюбленого кошового отамана завжди обставлялася як тяжка родинна втрата. В думі про смерть Хмельницького виводиться рефрен що подає козаків як «малих дітей». Так само звертається до них і гетьман: «Ей, козаки, діти, друзі!» [3, с. 80–81]. Може здатися, що батьківське ставлення Богдана до козаків продиктоване його соціальним станом, гетьманською посадою, похилим віком, але звертання до Хмельницького, як до голови роду знаходимо і в інших обставинах. Отже образ батька набуває символічних рис, характерних не тільки для козацького, а й для загальноукраїнського світогляду.

Список літератури: 1. Антонович В., Драгоманов М. Исторические песни малорусского народа / В. Антонович, М. Драгоманов. – К.: Типограф. М.П. Фрица, 1875. – Т. 2. – 166 с. 2. Гомін Л. (Королевич Л.Д.) Визвольна війна 1648–1654 рр. у народній творчості / Л. Гомін (Л.Д. Королевич). – К.: Радянська школа, 1960. – 190 с. 3. Гринченко Б. Думи кобзарські / Б. Гринченко. – Чернігів: Друкарня Губернського Земства, 1897. – 107 с. 4. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах / П. Житецкий. – К.: Типографія Корчак-Новицького, 1893. – 249 с. 5. Колесса Ф.М. Українські народні думи / Ф.М. Колесса. – Львів: Просвіта, 1920. – 160 (VIII) с. 6. Костомаров М. Слов'янська міфологія / М. Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – 384 с. 7. Мицик Ю.А. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу сер. XVII ст. / Ю.А. Мицик. – Дніпропетровськ: Дніпро, 1996. – 262 с. 8. Перетц В.Н. Малорусскія вирши и пісні в записях XVI–XVIII вв. / В.Н. Перетц. – СПб.: Типографія імператорської Академії наук, 1899. – 70 с. 9. Метлинский А. Народныя южнорусскія песни / А. Метлинський. – К.: Университетская типографія, 1854. – 478 с. 10. Українські народні пісні та думи. – К.: Знання, 1992. – 94 с. 11. Ушкалов Л. З історії української літератури XVII–XVIII століть / Л. Ушкалов. – Харків: Акта, 1999 – 216 с. 12. Фігурний Ю.С. Історичні витоки українського лицарства / Ю.С. Фігурний. – К.: Стило, 2004. – 308 с. 13. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / авт.-сост. В. Андреева и др. – М.: Астрель: МИФ: Изд-во АСТ, 2002. – 556 с.

*Олійник Н.П.
м. Харків, Україна*

ТРАДИЦІЙНЕ ВЕСІЛЛЯ СЕЛА ГЕТЬМАНІВКИ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО РАЙОНУ НА ХАРКІВЩИНІ

Нині у вивченні та дослідженні традиційної культури велике значення надається локальним особливостям конкретного фольклорного осередку.

У запропонованій статті розглянемо традиційну весільну обрядовість села Гетьманівки Шевченківського району в ХХ – на початку ХХІ ст., зокрема перший день весілля, яке відбувалося в хаті молодої.

Майже до середини ХХ століття весілля «гнали» в неділю. Якщо проаналізувати перший день весілля, то він складається із двох дій, що можуть відбуватись окремо одна від одної і не бути пов'язаними у часі. Мається на увазі сам обряд весілля та обряд вінчання. У традиційній культурі, щоб шлюб уважався законним, треба «зіграти весілля» [1, с. 54]. Обряд вінчання міг відбутись і в інший день. У цьому можемо перекона-

тися з огляду таких дій весільного обряду. Збираючись їхати на вінчання, молодий їхав із непарною кількістю осіб, аби бути з парою, тобто взяти молоду до пари.

З боку молодої до церкви також їхала непарна кількість людей. Хвіртка у двір молодої була зачинена, гостей до хати ніхто не запрошував. Молодий з дружком і старшим боярином заходили у двір і шукали молоду, яку дружки могли сховати в хаті, у будівлях на власному подвір'ї (курник, сарай для худоби тощо), що на нашу думку, мало символізувати плідність молодої і здатність її продовжити рід. Знайшовши наречену, прямували до церкви вінчатися. Після вінчання їхали до молодого додому снідати, а потім до двору молодої, залишали її там, а молодий повертався до себе додому. І тут уже починалося приготування до другого, більш важливого етапу, з огляду на традиційну культуру, весільного обряду.

Із цього моменту починалось основне весільне дійство. Молода сама нікуди не ходила – її оберігали й водили. У хаті накривали весільний стіл. За стіл молоду заводив молодший брат, взявшись за хусточку чи рушник. Обійшовши з нею навколо столу тричі, сідали на найпочеснішому місці у хаті – на покуті на кожух, вивернутий вовною догори. Слід зазначити, що з моменту приїзду молодих із церкви молода аж до обряду покривання не мала права братися ні за що голими руками. За народним віруванням, «щоб не бути голими». По закінченні весілля молодих із-за столу виводив дружок або брат молодої також за хустку чи рушник. Батьки благословляли молодих іконами, що теж були в рушниках і їх не можна брати «голими» руками. Молоді на посаді, на підводі сиділи на кожусі, вивернутому вовною догори, що символізувало багатство і добробут. Коли батьки благословляли молодих, їм під коліна також стелили кожух. Увесь цей комплекс дій є характерним для Слобожанщини в цілому [2, ст. 86].

Після приїзду молодого від молодої додому, споряджали весільний поїзд: квітчали коней, дуги обмотували вишитими рушниками, різнокольоровими стрічками, чіпляли дзвоники. Зафіксовано звичай чіпляти на підводу обабіч два вишиті рушники, на одному були вишиті прізвище, ім'я, по-батькові молодого, а на другому – молодої [3].

У весільному поїзді їхала непарна кількість осіб: молодий, староста, підстароста (поважні люди, які ходили сватати), дружок (старший брат або дядько молодого, обов'язково одружений), свашка (старша сестра або тітка молодого, заміжня), світилка (маленька дівчинка, молодша сестра або племінниця молодого), старший боярин, бояри (друзі молодого, неодружені), музики, візник. Весільний поїзд нараховував дві пари чи дві «трійки» коней, а в заможних сім'ях коней могло бути і більше. Візник мав бути досить досвідченою та обізнаною людиною у справі поводження з кіньми, тому що, за народними віруваннями, від нього певною мірою залежало подальше подружнє життя молодих. Це пов'язано з тим, що перед воротами молодої збиралося багато людей, охочих подивитися на весілля, і зазвичай, вони поводитися досить гамірно, бо не хотіли дівку зі своєї вулиці «віддавати» на іншу вулицю або ж до іншого села без викупу. Для виконання цього обряду на дорозі робили «загороду», тобто могли накласти гілок, переплутати вулицю мотузкою, запалити вогнище. Це було своєрідним кордоном між родом молодого і родом молодої [4, с. 98]. Коли вже домівини йшли на згоду, з дуг знімали дзвоники і вимагали налити в них горілки, бо не пустять до двору [5, 6]. Казали: «Поки в дзвоники не налетіє, не пустимо» [7].

Відкупившись від сусідів молодої, доходила черга відкуплятися від родичів, які стояли на хвіртці й намагалися «не бачити» гостей.

З боку молодого співали:

Ой поки ж ми та й стоятимемо, / Двічі

Сиру землю та й топтатимемо

Червоними чобіточками,

Золотими підківочками.

З двору молодої відповідали:

Ми думали, що приїхали, / Двічі

А вони пішки прийшли,

Молодого у мішку принесли,

Ноги стирчали, собаки гарчали,

Свашку у торбині, щоб не з'їли свині.

Світилку в коробці, щоб не вкрали хлопці [8, 5, 9].

Відкупившись на хвіртці, біля дверей хати стояли подружки молодої, яким також треба було дати викуп. Триразовість викупу стосується весілля на всіх теренах України [10, с. 201]. Перед тим як зайти до хати, свашка і дружок наливали всім присутнім по чарці [7].

Першими до хати заходили дружок, молодий і світилка, яка мала освітити дорогу молодому. Світилка в руках тримала «мечик» – букет із живих чи штучних квітів із двома свічками посередині. Свічки обкладали живими васильками восени та сухими взимку, а навколо були квіти з паперу [11]. У мечику було дві свічки, перев'язані червоною стрічкою. Сам мечик обмотували хусточкою [12].

Переступивши поріг, стояли на місці, тому що біля молодої за столом сидів її брат із кийком у реп'яхах. Світилці співали:

Світилка-ворона / Двічі

Стоїть край порога

І руки розставила,

І рота роззявила,

Хоче того з'їсти,

Хто на її місці [8, 5, 9].

Місце для молодого у брата мав викупити дружок. Коли брата не влаштувала плата за сестру, він приказував «*Я горобців драв та сестру годував, а тобі даром віддам? Плати гроші*». Після отримання достатньої плати за сестру, брат звільняв місце і вилазив під столом, йому співали, порівнюючи з татариним:

Татарин, братик, татарин

Продав сестрицю задаром,

За біленькі шишечки,

За повненькі чарочки [13].

За стіл сів молодий зі своїм весільним поїздом. Ці дійові особи були ще «ворожими» для роду молодої. М. Сумцов зазначає, що цей факт є характерним як для українського, так і для російського весілля [14, ст. 18]. З огляду на цей факт, між дружками і боярами зав'язувалася образлива пісенна перепалка. Боярам співали:

Двигнулися стіни, / Двічі

Як бояри сіли,

Ще дужче двигнуться,

Як пива нап'ються [15].

Їм відспівували:

Під столом калюжки,

Посіялися дружки.

Оскільки рід молодого вважався чужим, «перепало» світилці, свашці, яка не вчано пригощала дружок шишками.

Свашка-неліпашка / Двічі

Шишок не ліпила,

*Дружок не дарила,
Одну ізліпила
З зеленого сіна,
Та й ту сама з'їла [5, 9].
Свашка приспівувала дружкам:
Брежете, дружечки,
Я ліпила шишечки,
Із рути, із м'яти
Дружок дарувати.
І роздавала шишки.*

Одними із головних дійових осіб на весіллі вважалися старости (староста й підстароста), які були присутні на сватанні, весіллі та в яких завжди запитували дозволу щодо виконання тієї чи іншої обрядової дії. Вони виконували роль свідків від початку і до кінця весілля. М. Сумцов зазначає, що в давнину вони могли бути послами від усього роду [14, ст. 25]. Перед дією відбувався діалог:

- Старосто, пане підстаросто!
- А ми раді слухати.
- Дозвольте молодому квітку пришити?
- Дозволяємо.

Цей діалог повторювали тричі. Дозволу запитували на виконання найбільш важливих і відповідальних моментів обрядового дійства у традиційному весіллі: пришити молодому квітку до кашкета; коровай розрізати; молодих із-за столу вивести; розпочати благословення батькам; «покрити» молоду тощо. На нашу думку це робили, щоб підкреслити повагу до старших та з метою захисту щойно створеної молоді сім'ї.

Коли молоді сиділи на посаді, свашка ставила свічки в калач і засвічувала їх. Дивилися, чия свічка краще та довше горітиме, те із молодих довше житиме. Це було своєрідним ворожінням на майбутнє молодого подружжя. Коли свічки догоряли, молода розрізала калач навпіл, а молодий розрізав дві половинки (навхрест). Таким чином виходило 4 шматки, із яких дві частини молодий віддавав тещі й тестеві, а дві інші – молода через свашку передавала свекрові та свекрусі [15].

Після прощання з дружками дружок за хусточку чи рушник виводив молодих із-за столу. Батьки благословляли молодих на щасливе подружнє життя, молоді при цьому стояли навколішках на вивернутому кожусі. На підводі їм також простеляли кожух. Стоячи на підводі, молода всім кланялася «на чотири сторони», таким чином висловлюючи повагу та подяку родичам і присутнім, прощалася з домівкою.

Біля двору молодого обов'язково розводили вогнище, через яке молоді мали переїхати задля очищення молоді [16, с. 32]. Вважалося, що молода мала бути чистою, заходячи на нове для неї подвір'я. З огляду на це, від візника вимагалася неабияка вправність, аби «перескочити» через палаюче вогнище, і, дай боже, не перекинутися підводі. *«Треба щоб коні через огонь перелетіли підводою. У мене був такий вожак, що коні і через хату б перелетіли, не тіки через огонь»* [17].

Описаний комплекс обрядових дій підкреслює значимість весілля для двох родів, після якого вони вважалися родичами, а молоді – законним подружжям. На другий і третій день весілля не фіксуємо такої урочистості й поважності у виконанні тієї чи іншої дії. На нашу думку, це підтверджує особливості першого дня весілля, коли молоді набувають («переходять до») іншого соціального статусу. А також важливий момент – збереження цнотливості молодою. З цього приводу весільна бесіда (перезва) на другий день весілля з піснями, танцями, веселощами ходила від одного двору до іншого. Бать-

ки молодих також ходили одне до одного «у свати». А третій день весілля (вівторок) – називається «курятина». Всі гості зносили курей, готували з них страву і їли, звідси і вислів «Від середи до середи, хоч на призьбі сиди».

Таким чином, весілля у селі Гетьманівці Шевченківського району на Харківщині до початку ХХІ ст. значною мірою зберегло традиційні риси.

Список літератури: 1. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – К.: Наукова думка, 1974. – 158 с. 2. Олійник Н.П. Атрибутика весільної обрядовості українців етноконтактної зони (за матеріалами фольклорно-етнографічних експедицій до Харківської та Белгородської областей) // Народна творчість та етнологія – 2012, № 3, – С. 85–91. 3. Записала Н. Олійник 31.07.1994 р. в с. Отрадне від Уляни Андріївни Чибіс 1914 р.н. 4. Байбурин А.К., Левинтон Г.А. К описанию организации пространства в восточнославянской свадьбе // Русский народный свадебный обряд. Исследования и материалы. Л., – 1978. – С. 89–105. 5. Записала Н. Олійник 30.07.1995 р. в с. Гетьманівці від учасників фольклорного гурту «Берізка» Будинку культури: Олександри Андріївни Сивокоз 1937 р.н., Марії Михайлівни Злодєєвої 1945 р.н., Надії Антонівни Прокопіївни 1929 р.н., Ганни Петрівни Рижової 1935 р.н., Галини Іллівни Миргородської 1936 р.н., Надії Павлівни Бондар 1929 р.н. 6. Записала Н. Олійник 03.08.2006 р. в с. Гетьманівці від Євдокії Іванівни Юрченко 1938 р.н. (с. Малі Кринки). 7. Записала Олійник Н. 1993 р. в с. Гетьманівці від Марії Романівни Мірошник 1912 р.н. 8. Записала Н. Олійник 23.07.1995 р. в с. Гетьманівці від учасників фольклорного гурту «Берізка» Будинку культури: Олександри Андріївни Сивокоз 1937 р.н., Марії Михайлівни Злодєєвої 1945 р.н., Надії Антонівни Прокопіївни 1929 р.н., Ганни Петрівни Рижової 1935 р.н., Галини Іллівни Миргородської 1936 р.н., Надії Павлівни Бондар 1929 р.н. 9. Записала Н. Олійник 25.10.1996 р. в с. Гетьманівці від фольклорного гурту «Берізка» Будинку культури. 10. Марчук З.В. Українське весілля: генеалогія обряду. – Луцьк: Інститут культурної антропології, 2005. – 280 с. 11. Записала Н. Олійник 11.11.1995 р. в с. Гетьманівці від Параски Дмитрівни Дудкіної 1911 р.н. 12. Записала Н. Олійник 31.07.2006 р. в с. Гетьманівці від Катерини Григорівни Бражник 1932 р.н. (с. Мостове). 13. Записала Н. Олійник 20.08.1994 р. в с. Отрадне від Параски Дмитрівни Липової 1906 р.н. 14. Су-мцов Н.Ф. О свадебных обрядах, преимущественно русских. – Харьков, 1881. – 206 с. 15. Записала Н. Олійник 1993 р. в с. Гетьманівці від Софії Семенівни Герман 1904 р.н. (с. Олій-никове), Мотрі Павлівни Сороніної 1912 р.н. 16. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги – 1992. – 424 с. 17. Записала Н. Олійник 03.08.1997 р. в с. Гетьманівці від Віри Петрівни Миргородської 1934 р.н.(с. Малі Кринки).

*Пазиніч С.М.
м. Харків, Україна*

ДУХОВНІСТЬ ЯК СУБСТАНЦІЙНО ЯКІСНИЙ КРИТЕРІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Духовність – цей термін сприймається багатьма як щось звичне і зрозуміле, що не вимагає спеціальних пояснень. Проте це тільки на перший погляд і лише тоді, коли мається на увазі, що духовність є щось не раціонально розрахункове, безкорисливе, сокровенне в психіці людини, протилежне меркантильному, споживацькому відношенню